

НАРОДОЗНАВЧІ ПРАЦІ ВЧЕНИХ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

ПОКРОВА СОБОРНОЇ УКРАЇНИ

(Богородиця в традиційних віруваннях, поезії та мистецькій творчості українського народу)*

1. Почитання Пресвятої Богородиці в Україні

Почитання Пречистої Діви Марії розпочинається вже з прийняттям християнської віри. Набожність до Пресвятої Діви Марії, якою відзначалася Східна Церква, знаходить в Україні добрий ґрунт. Пресвята Богородиця стає для українського народу Провідною Зорею, Матір'ю, тою, хто дасть відвагу зносити усі печалі, довіряючи Богові, який краще знає, що є для нас добром. Без любові до Богородиці наш народ зник би з арени історії.

Зміст Марійського культу українського народу висвітлив проф. Микола Чубатий. "Цей широко поширений культ Матері Божої, започаткований хрестителем Руси, залишився серед українського народу по нинішній день. На точці почитання Матері Божої інші народи попадали в єресі, відмовляючи Матері Божій такої чи іншої прикмети. Український народ від самого початку признавав Матері Божій всі благодаті, що виходили поза догматичні дефініції Східної Церкви, а з них деякі здефіновані в Католицькій Церкві доперва в недавніх роках. Мати Божа в хорі небесних ликів чесніша від Херувимів і без порівняння славніша від Серафімів. Вона без пороку зачата і взята з тілом до неба. Саме це прославлення Матері Божої, що Вона з тілом була взята до неба, було вірою київських християн уже в XII столітті..." ("Історія Християнства на Русі-Україні", т. I, ст. 735).

Без Пресвятої Богородиці неможливо собі навіть уявити справжнє українське християнство... Українська людина так пов'язана з Марією,

* Текст подаємо за виданням "Під твою милість прибігаємо. Роздуми про історію та суть Марійської побожності" (Рим. Івано-Франківськ, 1995). Друкуємо його із збереженням всіх особливостей мовного стилю автора, але із певними скороченнями, зумовленими обмеженістю місця для публікації.

І. Ортинський — доктор теології; церковний, громадський і педагогічний діяч, активний учасник руху за піднесення рівня національно-релігійної освіти народу, за українізацію церковного життя. Відомий він також своєю подвижницькою працею в організації благодійної допомоги з боку християн Заходу. Автор ряду праць на церковно-історичні, богословсько-філософські та релігійно-етичні теми. Найосновніші з них: "Хрещення. Хрест і харизма України" (1988; Книга видана також нім. мовою), "Вірити", "Стрижень буття українського народу" (1991), "Щастя-доле, де ти" (1995), "Під твою милість прибігаємо" (1995) та ін.

Праці І. Ортинського написані на основі глибокого вивчення історії України, богословської та філософської літератури європейських народів. Це дало йому можливість аргументовано показувати спільні найглибші духовні основи Західної і Східної церков, які розділяють більш поверхові, уже пізніші традиції історичного розвитку. Автор твердо впевнений, що український народ має особливо важливу місію в історії світу. "Ключі християнської Європи, — пише він у вступі до книги "Хрещення, хрест і харизма України, — знаходяться в Україні".

Наукову цінність праць І. Ортинського підвищує також ще й те, що в них містяться покликання на численні найновіші дослідження закордонних вчених, які для народознавців України до останнього часу були недоступні, а часто й зовсім невідомі. У даній публікації до списку використаної автором літератури, зазначимо принагідно, включено книги, опубліковані за останні три десятиліття. — *Ред.*

що вона не мислить себе без Неї. Через Марію до Ісуса — це конкретна дійсність для української християнської душі. “Присвята Богородиця, спаси нас” — чотири слова, в яких криється наша віра в оту велику правду, що Пречиста Діва Марія не тільки молиться за нас, як ангели та святі у небі, але є Співспасителькою людського роду, могутня у свого Сина. Через Нього Вона може нас спасти й дійсно спасає усіх, хто тільки до Неї прибігає.

В українських богослужбових книгах та молитвах зустрічаємо, що Марія — це надія, наша поміч та наше спасіння: “Милосердя двері відкрий нам, Богородице Діво...”, “Спаси тих, що з любов’ю Тебе прославляють”, “Ти заодно спасаєш своїх слуг від усякого горя”, “О Володарко, сьогодні від страждань та горя спаси нас”, “Радуйся, грішників спасіння”, “Ти всіх спасаєш, хто з вірою вступає до твого храму”.

Нагадаймо також українські пісні, у яких звучить та сама ж тема:

“Пречиста Діво, Мати руського краю, з янголами і святими Тя величаю, Ти грішників з тяжкої муки через Твої спасаєш руки: Не дай пропасти”.

“Пресвята Діво, світла Зорице, ми Тебе славим, наша Царице, ми Тя звиваєм і руки возносим. Спасай нас, спасай, усердно просим”.

“Цілого світу сильний Покрове, цілого світа вічна надіє, ласк милосердя, скарби любові, одна над нами, Мати Марія”.

2. Марійський культ у Східній Церкві

Марійський культ в Україні має три особливості. Перш за все, візантійське походження, згодом вплив західного почитання Матері Божої та розвиток з притаманними українському буттю рисами. Східне та західне християнство почитає Пресвяту Богородицю, але підхід їх дещо відмінний. Сьогодні справжній християнський Захід ніяк не залишається позаду Сходу у почитанні Марії, яке є найбільш успішним шляхом до подолання занепаду релігійного життя.

Хоча початки Марійського культу є більш посилені на Сході, на Заході почитання Пресвятої Диви набирає усе більшої сили. Ця набожність не виходила формально з вчення Христа про спасіння, вона виявлялася у маївках, молитві на вервиці, марійських піснях. Дві догми надають марійському культу важливого обґрунтування: про Непорочне Зачаття Диви Марії (1854) та Внебовзяття (1950). Вони доповнювали вчення Церкви про Боже Материнство Марії, висловлювали всі визнання віри, символи віри формулою “і воплотився з Духа Святого і Марії Диви, і стався чоловіком”.

Православний світ повинен був би радіти таким догматичним визначенням Вселенської Церкви, однак він протривить тому, оскільки таке догматичне визначення не вийшло від Вселенського екуменічного Собору, як це повинно було б бути. Проте головною причиною незадоволення зі сторони православ’я є принциповий підхід. Відколи виринають суперечки та незгода між Сходом та Заходом, на Сході припиняються догматичні визначення. Це стосується зокрема правд стосовно Пресвятої Диви Марії, бо немає змоги через розкол прийти до таїнства Христового вочленення та до Божого плану відносно людей, що Марію догматизували. Однак Її потрібно возвеличувати у церковній літургії. Тому, дарма, що Пресвята Марія не є предметом вчення, Православ’я не перестає Її возвеличувати у гімнах, молебнях, акафістах та прошах, паломничаючи до Її відпустових місць.

До положень православ’я схиляється і Католицька Церква, коли на останньому Другому Вселенському Соборі у Ватикані закликає “плекати шляхетне почитання Пресвятої Диви, передусім же літургійне”... Таким чином, католицький Захід, як і християнський Схід, бажаючи оживити марійський культ посеред вірних, хоче його поглибити. Тут видиме зусилля кращого обґрунтування марійської набожності в дусі Нового Завіту та давньої первісної Церкви. Такий погляд може спричинитися до зближення двох Церков. Це не означає необхідності визнання іншими

правильності їхнього почитання. Таке обопільне визнання може стати збагаченням власного шляху досвідом інших...

Почитання Божої Матері є невід'ємним від християнської віри. А воно неодмінно є поєднане з вірою у Христа, Бога, що став чоловіком, народжуючись з Духа Святого та Марії Діви. Саме на Ефеському Соборі говорилося, що немає кращого визнання правдивої віри про суть Христа, як визнання, що Марія є Богородицею. В дійсності православне християнство живе таїнством воплощення Бога. Таїнство поєднання людини й Бога здійснилося у лоні Марії Пресвятої. “Так” Марії, прийняття Нею Божого плану було участю людства у спасінні, яке походить від Бога та робить Марію “благодатною та благословенною”. Коли Церква почитає та прославляє Пресвятую Діву Марію, то вона прославляє доброту та любов Бога нашого (Тит. 3, 4), бо “Божа благодать з’явилася всім людям” (Тит. 2, II).

Немає жодного свята, де б Пречисту Діву Марію не возвеличувати, зносячи до Неї якнайширші мольби та подяки. Понад усе оспівується ласка Божа, яка в Марії та через Неї небо принесла на землю. “Як Тебе звати, о Благодатна? Небом? Ти кажеш сходити сонцю справедливості. Раєм? Ти кажеш квітці нетлінності та нев’яничості розквітати. Дівою? Непорочною Ти залишилася. Святою Матір’ю? На Твоїх Святих руках Ти носила Сина, Бога Вселенної. Я благаю Його, спаси душі наші!”

Так молиться Східна Церква у Велику П’ятницю. У День Успіння Пресвятої Діви Марії Св. Іван Дамаскин так розпочинає свою проповідь: “Марія не потребує слів нашої похвали, але ми потребуємо її слави та світлості. Як бо може бути прославленим те, що вже прославлене? Як може бути просвітленим джерело світла? Зате, коли ми її почитаємо, то собі сплітаємо корону...”

Почитання Матері Божої завжди веде віруючого до Христа, та навпаки, віруючий, який ставиться під провід Христа, є марійською людиною, якого Бог обдаровує Своїми Ласками.

3. Значення ікон у Східному християнстві

Поряд з словами на честь Пресвятої Богородиці ікони виявляють духовність Східної Церкви, тому що грецьке християнство поставило ікону біля Письма, поряд з написаним Божим словом.

Така ситуація не була з самого початку. Заборона зображень Бога походила із Старого Завіту, тобто часів, коли необхідно було протиставитися поганським культам, що своїх божків творили своїми руками. Християни перших віків теж уникали зображень Бога. Вони використовували символи та знаки, які були поганськими, але натякали на християнські правди віри. Отак в катакомбах знаходимо зображення Святих, Матері Божої (у виді “Оранти”, “Молільниці”, кінець I-го — початок II-го століття), а згодом й Христа, під давніми міфологічними видами.

Від часу проголошення Ефеським Собором догми, яка визнає Марію Богородицею, шлях до почитання Матері Господа за допомогою образа чи ікони був доступним для всіх. В VI столітті почитання Христа, Його Матері та Святих за допомогою ікон було поширеним у східному християнстві...

За допомогою символіки, якою послуговується іконопис, світ духа виявляється у матерії. Подібно як матерії св. Тайн приписується духовна потойбічна сила спасіння, так через ікону збувається духовна потойбічна сила спасіння, так через ікону збувається зустріч із святою особою. Наслідкування Христа не означає для східного християнина тільки прийняття зразка, але відновлення образу Бога в людині, яка через гріх знеславилася. Виставлення ікон у музеях чи інших подібних установах не відповідає цілі ікон, бо вони повинні вести до праобразу, щоб до нього звернутися з молитвою. “Те, що слово сповіщає через слух, те чинить живопис, мовчки через зображення” (Св. Василій). Ікона не служить релігії, вона є її частиною.

Отже не є дивом, що набожність до Пресвятої Діви Марії, яка займає важливе місце у східному християнстві, вбачає в іконі можливість до поширення марійського культу. Ікона стає чи не найважливішим виявом почитання Пресвятої Марії. Знаменним є приписування перших ікон майстерному пензлю Євангеліста Св. Луки, якому Євангеліє завдячує великою кількістю звісток про Пречисту Діву Марію. Серед ікон виділяються відомі: “Одигітрія” (провідниця у дорозі), яка згодом прийшла на Україну; “Спасіння римського люду” (9 ст., Санта Марія Маджіоре, Рим), пов’язана з іменем Св. Луки.

Ікони доповнюють проголошення Божого слова та супроводжують наявність потойбічного святого світу. Тому ікона стає важливим елементом свята та складовою частиною марійського богородичного свята. Ікона наочно зображує те, що святкується. Побожний християнин знаходить в іконі можливість до посилення та пробудження релігійних почуттів, входячи в світ християнської віри та еднаючись серцем та духом з подією, що торжествується.

4. Ікони України

Древня Україна-Русь прийняла християнство у 988 році від Греції, коли ще Візантійський Схід належав до Вселенської Церкви, а розкол відбувся 1054 року. Українська Церква, яка перебувала під впливом Візантії, не переривала стосунків з Християнським Заходом, що завжди був речником вселенської єдності християн. Дарма, що згодом, під тиском Москви, Україна опинилася під ярмом московського православ’я, все ж таки, зв’язки не припинялися.

Тому український народ, який знаходиться на перехресті двох культур, ставав ідеальним мостом для поєднання двох християнських світів. На жаль, протягом своєї безталанної історії Україна не змогла здійснити цього, хоча український народ пройшов тернистий шлях і ніколи не забував про подібне відродження.

Отже, зовнішньо Церква на Україні є східною та візантійською, а по суті — вона є католицькою, дійсно православною, бо вони є єдині. Таким чином, користування як східною, так і західною спадщиною, дає можливість для успішного розвитку.

Набожність до Пресвятої Богородиці є одним з найважливіших скарбів, які прийшли до нас з Греції, стаючи першоджерелом існування віруючої української людини. Марійська набожність на Україні є місцем зустрічі двох Церков, отже, вона має особливу екуменічну значимість.

Ікона на Україні мала дві особливості: деякі з них були грецькими копіями або оригіналами, та нові зразки, які відходять від первісного виду завдяки українській тематиці. Немає сумніву, що Україна за багатством ікон не поступиться нікому. Але слід брати до уваги, що під час нападів ворогів на українську землю ікони зазнали руйнації.

Згадаймо кілька ікон, які знамениті чудами. Насамперед, це Десятинна чудотворна ікона “Успення Божої Матері”. Вона знаходилася у Десятинній Церкві, яку побудував ще князь Володимир, Хреститель України, у 990 році... Він мовив під час посвячення церкви: “...як помолиться хто в цій Церкві, вислухай молитву його і відпусти гріхи, задля молитов Пресвятої Богородиці...”

Печерська чудотворна ікона “Успення Пресвятої Богородиці”, яку за часів св. Антонія та Теодосія Печерських принесли грецькі майстри в Україну.

Свінська чудотворна ікона Пречистої Діви Марії, яку намалював чернець Алимпій.

Чудотворну ікону “Одигітрія” (“Провідниця у дорозі”) привезла дружина св. Володимира, грецька цесарівна Анна. Ця ікона була дуже знана, до неї завжди зверталось багато людей, в тому числі і воїни.

Нерукотворна Печерська ікона Пречистої Діви Марії, яка за оповідями очевидців, намалювалася сама.

Чудотворна ікона Божої Матері т. зв. “Нерушима стіна” у соборі св. Софії в Києві.

*Покрова Богородиці ("Всім скорблячим радість"). XVII ст.,
с. Стара Сіль Львівської обл.*

Ігорева ікона Божої Матері в XII ст., перед якою молився князь Ігор Ольгович, убитий в 1147 році. Чудотворна ікона "Побідна" з XIII ст., згодом була поміщена у костелі оо. Домініканців у Львові. Чудотворна ікона "Пирогоша" заступила "Одигітрію", стаючи метою прощ та заступництва.

Чудотворна ікона Божої Матері "Ченстоховська". Українська княжна св. Предислава, ставши ігуменею дівочого монастиря у Сітьці, звернулася до грецького цісаря Комина та до патріярха Хризобрега дарувати їй одну з трьох ікон, що її мав намалювати св. Євангелист Лука ще за життя Божої Матері. Отримавши її, св. Предислава поставила ікону у монастирській церкві, звідки за часів татарських нападів на Україну її було перенесено до Белза у 1270 році. Звідти забрали її поляки у 1382 році до Ченстохови, де вона перебуває і досі, славна численними чудами.

Холмська Богородиця, яку, за давнім переказом, малював св. Євангелист Лука. Багато староукраїнських ікон перейшло на північ, до Москви. Серед них — Вишгородська ікона Богоматері — найцінніша ікона України та найкращий зразок візантійського мистецтва. До 1155 року вона була у Вишгороді, що був улюбленим місцем перебування князів української землі. В тому ж році її вивозить на північ суздальський князь Андрій Боголюбський. У 1395 році, під загрозою нападів орд Тамерлана, ікону було перевезено до Москви. У 1918 ця ікона потрапила до музею.

З пізніших часів (XV — XVIII ст.) необхідно згадати Іржавешьку ікону, яку оспівав Тарас Шевченко у поемі "Іржавець". Домницька чудотворна ікона Божої Матері на Чернігівщині. На місці, де з'явилася Божа Матір, гетьман Іван Мазепа побудував величаву церкву.

Почаївська чудотворна ікона Матері Божої. У 1675 році Матір Божа врятувала Почаїв від турецької облоги.

Зарваницька чудотворна ікона Пречистої Діви Марії, знана з численних чудес на Поділлі.

Теребовлянська чудотворна ікона Божої Матері, Гошівська ікона Божої Матері на Ясній Горі, Самбірська чудотворна ікона Матері Божої, знана з 1727 року, Страдецька чудотворна ікона Божої Матері біля Львова, Закарпатська чудотворна ікона Матері Божої (її перенесли до катедральної церкви св. Стефана у Відні).

Окрім цих згаданих, є ще багато чудотворних ікон, менш знаних. Наприклад, ікона страдальної Матері Божої, знана з чудесного проливу сліз (Розізня, біля Самбора).

Але набожність до Пресвятої Діви Марії не обмежується тільки відпустовими іконами, вона є усюди. Тому не тільки у кожному храмі, але й у серці кожної віруючої людини є святиня Троїцького Бога, яку прикрашає ікона Небесної Матері.

Позбавлення України чудотворних ікон було одним з прийомів “омосковщення” та “опольшення”, тому що було відомо, що серце українця завжди буде тягнути туди, де його чудотворна ікона. Але завдяки Божому провидінню через такий дивний спосіб Марія стала причиною почитання нашими сусідами.

Божа Мати не затишає України, хоча багато її ікон забрано. З'являються нові чудотворні ікони та виникають нові осередки марійського культу. Такою є чудотворна ікона з села Повч, що на південно-східній Україні. Хоча ікону було вивезено до Відня, на новій копії з'явилося знову зображення Пресвятої Діви Марії, яка плаче. Дійсно, Марія вислуховує молитви народу, який приходить до Неї з вірою під могутній покров.

Отже, традиції візантійського мистецтва іконописання не перериваються в українському іконописі, набираючи нові види українського неовізантизму.

Однак з кінця 18 століття з'являються нові напрямки у техніці мистецтва, яка є виявом християнського мислення. Найкращим зразком є творчість Володимира Боровиковського (1757—1825). Він подарував нам найдосконаліше зображення Пречистої Діви Марії (церква Покрови у с. Романівці на Чернігівщині). Божа Мати стоїть з Дитятком-Ісусом у небі, навкрузи — сонм серафимів, 12 зірок сяють навколо чола. Від образу віє ширістю, побожною теплотою та святістю.

Також слід пригадати образ “Пречиста Діва Марія — Мати Руського краю”, створений Осипом Куриласом (1870—1951). Непорочна Діва стоїть посеред хмар, тримаючи Дитятко-Ісуса на лівій руці. Дитятко з радістю тягнеться нам назустріч.

Національне оформлення пов'язує образ Пречистої Діви з почуттями рідної матері та нашого власного дитинства. “Непорочна Діва Марія стоїть перед нами, мов жива мати наша, нашого народу, нашого краю, проста шира Мати, якої ніде, ніхто й нічим замінити не може” (П. Курінний)...

5. Марійські Церкви на Україні

Побудова церков тісно пов'язана з іконами. Власне кажучи, в усіх церквах, які були побудовані на честь Пресвятої Богородиці, знаходилася чудотворна ікона, від якої й походила назва цього храму. Більшість церков мають ім'я Пресвятої Богородиці.

Князь Володимир Великий побудував у 990 році Десятинну Церкву, в якій головною іконою була ікона Успення Божої Матері. Князь Мстислав з Тмуторокані (Кубань) побудував церкву на честь Пречистої Діви Марії, як виповнення обіту за допомогу в бою з князем Рєдедею. Князь Ярослав Мудрий, оточуючи Київ муром, ставить на воротах церкву на честь Благовіщення Пречистої Діви Марії. Для того, щоб зберегти народ свій від ворогів, віддає його під опіку “Всеславній і скорій на поміч християнам” Пресвятій Богородиці, чинячи її Царицею українського народу. Ці ворота названо “Золотими Воротами”...

Князь Ярослав Осмомисл Галицький в XII ст. побудував церкву на честь Пресвятої Богородиці. Король Данило Романович побудував церкву на честь Пресвятої Богородиці у Холмі. Одна з найдавніших та найкращих церков була збудована у Львові на честь Успення Пресвятої Богородиці. Князь Ізяслав (1054—1078) подарував одну гору у Києві ченцям, які згодом побудували на тій горі монастир та церкву на честь Успення Пресвятої Богородиці. Святослав Ярославович (1054 — 1076), чернігівський князь, побудував у 1060 році монастир, знаний як Єлецький, у якому була чудотворна ікона Пречистої Діви Марії. Найдавніший галицький монастир був збудований на честь Пречистої Діви Марії.

Монгольська навала, втрата державності, підкорення України сусідами зупинили розвиток українського богородичного іконопису та побудову церков на честь Пресвятої Богородиці. Однак український народ не забуває про свій єдиний порятунок та пристановище.

Дмитро Степовик говорить про те, що живопис, іконопис та архітектура відокремлюються від сакрального мистецтва Візантії та інших країн православно-візантійської традиції, розгортаючи суто українське церковне мистецтво. В цьому розквіті українського мистецтва — “бароко України” — важливе місце займають богородичні храми, твори живопису та ікони. Перш за все — це час гетьмана Мазепи (1644—1709).

Україна надалі залишилася Марійською, народ не уявляє свого майбутнього без покрову Марії:

Під шим омофором сяє сонце правди,
під шим омофором — істина життя!
Під шим омофором, під опікою Непорочної Діви Марії —
кожна душа знайде своє щастя.
Кожна людина відшукає істину своїх днів,
всяке горе зустрінеться з утіхою,
смуток з радістю обнімуться,
безнадія обнадіється!

(В. Мельник)

Український християнський люд переконаний, що кожен, хто перебуває при Марії, той є переможцем. Отже, він не міг не споруджувати у кожную вільну хвилину богородичні святині, не міг не малювати ікони Божої Матері, звертаючись у кожній потребі до своєї Покровительки. Це було і колись, це відбувається і зараз, коли народжується нова Україна. Адже тільки любов до Божої Матері допоможе нам подолати усі труднощі.

6. Марія в українській релігійній літературі

Прийнявши віру від Візантії, Україна мала можливість увійти в контакт з найбільш розвиненою цивілізацією тодішньої Європи. Тому й усе, що східне християнське письменництво висловило на честь Пресвятої Діви Марії, приходило й на Україну. Отже ми маємо і переклади на староукраїнську мову, і оригінальні твори українських письменників. Українська марійська література відіграє важливу роль у розвитку та поживленні християнського життя слов'янської східної Європи.

Навіть у Польщі, яка перебувала під впливом західного християнства, вплив української марійської літератури був наявним до XVI ст. Згодом, починаючи від XVII ст. в українському марійському письменництві помітний вплив Заходу, але ніколи не втрачається національна змістова направленість, незважаючи навіть на тяжку історичну долю.

Пісня, молитва, коляда, кантата, молебень, акафист, вертепна драма, школярський вірш, легенда, оповідання у суто біблійному стилі та інші подібні жанри народної та церковно-релігійної творчості — це ті засоби, які використовує побожний народ України для виявлення свого пов'язання з Пресвятою Марією.

Мати Божа виступає як приналежна до українського народу, на фоні його життя, посеред людей, яких Вона є Матір'ю, тобто жінка з народу, який оточував Ісуса (саме в такому біблійному розумінні). Чарівне слово “Матінка Божа” робить українського християнина немов дитиною, яка перебуває у безпеці тільки біля своєї матері. Саме в такому напрямку

розвивався культ Пресвятої Богородиці в українській письменницькій творчості. Зрозуміло, що культ “почитання Богородиці” знаходить свій вислів і в науковій богословській літературі, в творах вищого культурального рівня.

Проповідь є першим видом старої української літератури, вона демонструє нам глибину любові до Матері Божої. Адже саме перший український митрополит Іларіон, який був славним проповідником та письменником, залишив нам прекрасний твір “Слово о законі і благодаті і похвала князеві нашому Володимирові”. У третій частині цього твору Іларіон славить і Ярослава Мудрого: “Він бо збудував Божий дім великий, святий, на освяченому Твоєму городові. Він прибрав його всякою красою, золотом і сріблом, дорогоцінними каменями — самоцвітами і чесним посудом церковним. Церква ця подиву гідна й славна на всі довкольні країни, та й не знайдеться такої на цій півночі від сходу до заходу. І славний город Твій обложив величністю, немов вінком, та поручив людей Твоїх і святий город Всеславній, все скорій на поміч християнам, Пресвятій Богородиці, для якої і церкву збудував на великих воротах в ім'я першого празника Господнього, святого Благовіщення, щоб так, як цілування Архангел дав Дівичі, було і містові цьому. Бо до Неї сказав: “Радуйся, Обрадованна, Господь з Тобою”, а до міста — “Радуйся, благовірний городу, Господь з Тобою!” Це є доказом почитання Пречистої Диви Марії.

Серед інших важливих творів є Патерик (збірник оповідей і новел церковно-релігійного змісту), який описує численні чуда Пречистої Диви Марії. Славний апокриф “Ходження Богородиці по муках” описує заступництво Божої Матері за грішниками перед Ісусом Христом.

До найбільш розповсюджених творів народної релігійної творчості необхідно зарахувати середньовічні апокрифи, легенди, оповідання, перекази та поеми про Божу Матір. Тут біблійні факти безпосередньо пов'язані з народним побутом.

Один з учителів братської школи Львова пише у 1631 році релігійну драму про муки Ісуса Христа та вірш у бароковому стилі про “Лямент Богородиці”. Ректор Могилянської Академії Йосиф Галятовський (1688) у збірці оповідань описує багато чудес Пречистої Диви Марії. Тут знаходимо оповідання і про Почаївську Богородицю.

Архієпископ Чернігівський Іван Максимович (1651—1715) написав величезну епопею, більш як на 600 сторінок, на тему молитви “Богородице Діво”. Митрополит Ростовський Дмитро Тупталенко (1651—1707), автор праці “Мінеї”, описав чуда чудотворної Глінсько-чернігівської ікони Пресвятої Диви Марії (“Руно опрошенное”).

Київський ігумен Антін Радилівський написав проповіді на честь Пресвятої Диви Марії у збірнику “Огородок Марії Богородиці” (1676). Чернігівський архімандрит Кирило Транквіліон Ставровецький віршами прославляв Пречисту Діву Марію у книзі “Перло Многоцінное”. Архієпископ Лазар Баранович (1620 — 1693) написав проповіді на честь Пресвятої Богородиці під назвою “Вінець Матері Божої”...

У 1790 році виходить відомий “Почаївський Богогласник” (надрукований у Почаєві на Волині) з численними піснями. Багато з цих пісень знані і сьогодні.

В XVII та XVIII ст. постає і суто релігійна церковна поезія на честь Пресвятої Богородиці. Це — Акафіст Непорочному Зачаттю Непорочної Диви Марії, Молебен до Пресвятої Богородиці од нашествія варвар, виданий у Києві у 1681 році; вірші на церковно-слов'янській мові, написані й видані з нагоди перенесення чудотворної ікони Пресвятої Богородиці Вишгородської до братського монастиря у Києві у 1662 році.

7. Марійська поезія

Український народ протягом усієї історії зазнав багато небезпек, отже, не є дивом, що культ Марії Пресвятої має особливий патетичний вислів. Від творів віє пошаною та глибоким довір'ям до Богоматері. Вже герой “Слова о полку Ігоревім”, князь Святослав, вертаючи з половецької нево-

лі на рідну землю, їде, перш за все, до Києва, до Церкви Божої Матері “Пирогощі”, аби поклонитися чудотворній іконі.

Таке почуття маємо ми всі. Саме так, як це ми читаємо в давній хроніці одного з сіл нашої України: “Народ, перестрашений і збідований втік до святої церковці, падав на коліна перед образом Матінки Божої, молився широко, гаряче й ніколи не був позбавлений Її опіки”.

У “Почаївському Богогласнику” маємо віршовані розповіді про чудотворну Почаївську ікону Божої Матері. На мольби ігумена Мати Божа вийшла з ікони, щоб врятувати монастир від турків:

На хресті Вона стала,
Кулі вертала, турків вбивала,
Монастир рятувала...

В тому ж “Почаївському Богогласнику” знаходимо пісню про чудотворну ікону Самбірської Богородиці. Вона починається словами: “Дивна Твоя тайна чистая явися: Новосамбірська Церква чудес ісполнися...”

Ця пісня була надрукована раніше у “Кам’янському Богогласнику” (1784). Ймовірно, що ця ікона була знана: повинні бути численні чуда, які творила мати Божа для своїх улюблених дітей (уряткування від пошесті у першій половині XVIII ст.).

До відомих також належить пісня про чудотворну ікону Матері Божої в Гошеві. Ця ікона znana від XVII ст.

До численних пісень, які звеличують Матір Божу, просячи Її покрову, належить пісня “Пречистая Діво Мати Руського Краю”. На основі цієї пісні виникло багато інших пісень, які ми співаємо і сьогодні.

Скарбниці українського марійського культу збагачують В. Крутяк, М. Приймак, П. Штокалка, В. Лімниченко, О. Грицай, Ю. Шкрумеляк, Т. Курпіт, І. Гарбусевич, Уляна Кравченко, Р. Купчинський, Б. Антонич. Нагадаймо хоча б декілька рядків з віршів Уляни Кравченко: “Проси — за нами”.

Нехай пролиту прийме кров Твій Син,
Нехай благословить на новий чин.
О, Мати!
Не відкидай благань!
Учуй народу зов
і через сина смерть і страсті...
Спаси від пекла власті...
А далі: “Почнім свій псалом!”:

Почнімо свій псалом!
Вона погляне,
Наділить нас добром
і від загибелі спасе,
Вона — Марія без порока —
прославлена в віках.
О Мати!
Чого просимо, ізволь нам дати...

Тарас Шевченко висловлює свою любов до Матері Божої в поемі “Іржавець”, де він пише:

Як мандрували день і ніч,
Як покидали Луг і Матір Січ,
Взяли з собою Матір Божу,
а більш нічого не взяли.

Мордувались сіромахи,
плакали, і з ними
Заплакала Матір Божа
сльозами святими...

Матір Божа присутня у віршах буковинського поета Юрія Федьковича (“Пречиста Діво, радуйся, Маріє”). Про Неї пише Іван Франко (“Рука Івана Дамаскина”) і Богдан Лепкий (шле з чужини моління до Богородиці). У 1918 році Павло Тичина видав свою “Скорботну Матір”, де він говорить про Марію, яка ходить полями-ланами України у пошуках Свого Сина. В іншій відомій поезії Павло Тичина звертається до Марії з словами: “Мадонно моя, Пренепорочная Маріє, прославлена, в віках! На наших самотніх вівтарях лиш вітер віє!...”

Максим Рильський теж присвятив Богородиці вірш, у якому йдеться про те, що українська душа ніколи не забуде Матері Божої, яка і є її Матір’ю.

Есть ім’я жіноче, м’яке і ясне:
В йому і любов, і журба, і надія;
Воно як зітхання бринить весняне:
Марія.

Як запах фіалки в осінній імлі,
Як пісня дівоча в снігах і завії,
Зорею сіяє над смутком землі:
Марія.

Нехай я у серці святе погашу,
Нехай упаду в беззмістовній борні я,
Та слово восстане, що я напишу:
Марія.

Чим є для українського народу Пресвята Діва Марія, демонструє нам також вірш Святослава Ігоревича “Заступниці”.

Грім, вогонь і блискавиця,
І смертельний сміх...
За село їх, де каплиця,
вивели усіх...

Курить ладан ранку тьмяно,
Небо прилягло до стріх...
– Хто з вас, хлопці, отаманом,
Хай умре за всіх...

Взяли, взяли хлопців триста
Рано до зорі...
О поглянь на них, Пречиста! --
Квилять, квилять, проквіляють
на воротах матері...

Квилять тіні у тумані:
— Доленько моя...
Із каплиці
вийшла пані
І сказала: Я...

Почитання Матері Божої також розповсюджене в прозі, наприклад, твори Наталени Королевої, Ольги Кобилянської та Катрі Гриневичевої. Набожність до Богородиці нав'язана ніжністю та материнською любов'ю.

8. Марійські свята

Найбільш промовистим проявом марійського культу є свято на честь Пресвятої Богородиці. Вони прийшли до нас з Греції та набирають українського забарвлення. Ці свята входять у цикл літургійного року.

Отак 9-го грудня святкується Зачаття св. Анни (зачала Пресвяту Богородицю). У Константинополі цей празник святкується, починаючи з 8-го ст. В XI ст. це свято поширюється і на Заході. Тут його святкують 8-го грудня, та від 1854 року називають його празником Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії.

8-е вересня (за ст. стилем) — Різдво Пресвятої Владичиці нашої Богородиці й Приснодіви Марії. Це свято — одне з дванадцятьох головних свят у Східній Церкві. Воно є першим великим святом на початку нового церковного року. Бог, творячи Марію, дає світові нове обличчя та дарує йому спасіння. Східна Церква співає у цей день: “Нині, вірні, настав початок нашого спасіння. Бо ось родиться з неплідної сповіщена з правних поколінь Мати-Діва. Божа палата, з якої вийде паросток із пня Єссея і вітки з його коріння”.

“Прийдіть усі, любителі і шанувальники дівочої чистоти. Прийдіть і з любов'ю віддайте хвалу Маріїному дівитву, що є джерелом життя, яке б'є із скелі. Звеличмо з бездітної Анни куш, що горить і не згоряє, який очищує та просвічує душі наші”.

Вхід у храм Пресвятої Владичиці Богородиці й Приснодіви Марії — 21 листопада. Це свято — одне з чотирьох головних свят на честь Пресвятої Богородиці. Тема його взята з апокрифів. Воно тісно пов'язане з різдвом Христа, тому у ньому особливо наголошується на ці події (шлком у дусі східного богослов'я). Вхід у храм Пресвятої Марії має космічне значення. Небо й земля радіють, торжествують. Марія творить міст між небом та землею.

25 березня — Благовіщення Пресвятої Владичиці нашої Богородиці. Грецький Схід започаткував це свято у VI-му столітті. На Заході його впроваджено у VII-му столітті. Людина не може осягнути своїми власними силами цілі, які має Бог. Тому і сенс усієї історії в тому, що людина повинна стати Богом. В даній історичній годині оця таємниця була сповіщена жінці, що більш за усіх сповнена Божої ласки, благодатна. “Людиною стає Бог, щоб Адама обожествити”.

Тому Церква співає: “Нині все створіння радіє, бо Тобі Архангел сповістив: Благословенна єси, Пресвята та Пречиста Мати Христа Бога! Нині присоромлено змія зухвальство і прокляття прародичів уневажнено, тому безнастанно до Тебе кличемо: радуйся, Благодатна!”

У п'яту суботу Великого посту східня літургія відправляє замість вечірні акафіст до Пречистої Діви Марії. Ця традиція походить від IX століття. Спочатку у Східній Церкві Акафістова субота була святом Благовіщення.

Коли виникло окреме свято Благовіщення, Акафіст на честь Марії став подякою Матері Божій за визволення від воєнних небезпек. Автором

цього гімну є Романос де Мельоде (560). Акафіст прославляє ціле таїнство Бога, що став людиною, таїнство, в якому пречудне материнство Марії не можна збагнути без дії, мудрості та всемогутності Бога. Цей акафіст є найкращою піснею похвали на честь Пресвятої Марії в усій українській літературі.

Необхідно зауважити, що постійне привітання “Радуйся”, яким звертається до Марії, є окликом справжньої радості з причини нового положення людини, коли Бог відкриває нові горизонти справжнього буття. Марія стає новою Євою, матір’ю повного життя для усіх. “Радуйся” у Східній Церкві є більш захоплюючим, ніж у Західній, зважаючи на особливості функціонування грецького слова “хайре” на Заході (воно означає форму привітання — аве). На Сході тлумачення “радуйся” більш відповідає змістові, який знаходимо в Євангелії від св. Луки.

Слова, якими звертається Ангел до Марії, є пропозицією для новостворення світу. Тому слова вітання не слід розуміти як тільки привітання. Воно є швидше висловом радості, яку сповіщають пастирям про народження Христа. “Я звіщаю вам велику радість, що буде радістю усього народу. Сьогодні народився вам у місті Давидовім Спаситель, він же Христос Господь” (Лк. 2, 10—13).

Отже акафіст прославляє чудо поєднання Божества з людством, у яке можна тільки повірити. Таким чином, Марія стає матір’ю життя для усіх, хто теж приймає Слово Боже у вірі, обожуючись, як кажуть Отці Церкви. В ікосі 8-му цього акафіста співається: “Увесь був на землі, але й неба не покинув, був незбагнений Бог—Слово, бо це не було зміною місцеперебування, а Божественним сходженням і народженням від Богом вибраної Діви, що чула такі привітання: “Радуйся, бо для невірних новина нечуванна; Радуйся, пресвята колеснице Сушого на Херувимах; Радуйся, бо ти супротивності погодила; Радуйся, бо Ти дівиттво й материнство поєднала; Радуйся, бо через Тебе рай знову відчинений; Радуйся, ключу до Царства Христового; Радуйся, надіє добра вічного. Радуйся, Невісто-Діво Чистая!”

26 січня — Собор Пресвятої Богородиці. Усюди, де святкували свято Різдва Христового, згадувалося про Марію Пресвяту. У VII столітті це свято відзначається на другий день після Різдва Христового. Східна православна Церква формально знає тільки дві догми: про дівиттво Марії (Євангелії від Луки та від Матея) та її материнство (свідчення Нового Завіту, яке було проголошене пізніше на Ефеському Соборі у 431 році).

Однак це не означає, що Східна Церква не визнає інших правд стосовно Пресвятої Діви Марії, які в Католицькій Церкві поголошені як догми або не поголошуються досі як догми, які ніхто не заперечує.

2-го лютого — Стрітєння Господа Бога й Спаса нашого Ісуса Христа. Незважаючи на те, що це свято є Господнім, Східна Церква вважає його і марійським. У цей день співається: “Радуйся, благодатна Богородице Діво, бо з Тебе засяяло Сонце Правди — Христос Бог наш, який просвічує тих, що в темряві. Веселися і ти, старче праведний, прийнявши на свої руки Спасителя душ наших”.

15 серпня — Успення Пресвятої Богородиці й Пріснодіви Марії. Від кінця II-го століття християни почали згадувати день смерті мучеників як їхній день народження до небесного життя. Одночасно постало питання про земський кінець Матері Ісуса. Ясної відповіді не було. Святе Письмо про це нічого не говорить.

У V-му столітті церковні письменники цікавляться останніми хвилинами життя Пресвятої Богородиці. З VII-го століття говорить про чудесне Успення Богородиці, але звертається увага на її Вознесіння на небо з тілом і душею. У св. Івана Дамаскина вже виразно говорить про Внебовзяття Марії: “Годилось, щоб Той, хто зберіг її дівиттво при своїм Різді, зберіг і її тіло нетлінним по смерті. Годилось, щоб Та, що в Своїх обіймах носила Творця як дитя, перебувала у Небесних хоромах. Годилось, щоб Та, що бачила свого Сина на Хресті й якої тоді серце прошив меч болю, що їх Вона не зазнала при різді, гляділа на Нього, як Він сидить з Отцем. Годилось, щоб Божа Мати посідала те, що належить до її Сина та щоб усе створіння почитало її як Матір і як Слугиню Бога”.

Празник Успення завжди був відзначений з великою пошаною. Багато храмів та відпустових місць присвячено Успенню Богородиці. У це свято ми співаємо: “Ти в Різдві зберегла дівицтво, а в Успінні не оставила світу, Богородице, й перейшла до життя, будучи Матір’ю життя. І молитвами Твоїми визволяєш від смерті душі наші”.

На Сході це свято відзначається, починаючи з V-го століття (Ефезький Собор у 431 році), і воно має назву “Свято Марії-Богоматері”, а вже у VI столітті цей день отримує назву “Успіння Пресвятої Богородиці”. У Західній Церкві свято починають відзначати з VII-го — VIII-го ст. Успіння та Внебовзяття проголошено догмами у 1950 році папою Пієм XII.

1-го жовтня — Покров Пресвятої Богородиці. Воно походить з Царгороду. У Влахернській Богородичній Церкві, де переховувалася риза Марії, з’являється Вона 1 жовтня 911 року, оточена ангелами та святими. Покриваючи своїм омофором (покровом) усіх присутніх у церкві, Марія рятує місто від наступу ворогів. Як пам’ять про цю знаменну подію святкується празник Покрова.

На Україні це свято поширюється і набирає своєрідного українського забарвлення. Наш народ постійно перебував під загрозою поневолення, тому саме Богородиця — Свята Покрова — стає Опікункою України, Покровителькою тих, що боролися за незалежність своєї землі. Цей празник є спільним для католиків і для православних, Богородиця затишилася для нас усіх пристановищем в усіх бідах та тривогах, запорукою єдності нашої християнської родини.

На стихирах малої вечірні Покрову молимося: “Прийдіть, усі любителі празника, і прославимо чесний покров Божої Матері. Вона бо до Сина руки благально простягла, а Її святим покровом увесь світ покритий. Тому устами й серцем, піснями і співами духовними, з усіма, що прибігають, празнуймо свято”.

А в тропарі 9-ї пісні канона, славлячи Її, співаємо: “Ти прийняла від Бога дар, що як Божа Мати зціляти недуги всіх християн і від бід ізбавляти, й гріхи прощати, й з неволі та від усякої нужди спасати. Тож і нами не погорди, Госпоже, бо Ти знаєш, чого потребуємо: здоров’я для тіла та спасіння для душ”.

У Запоріжжі є церква Покрови Пресвятої Богородиці, над іконою у цій церкві є слова: “Ізбавлю і покрию люди моя...” та “Молим, покрий нас чесним Твоїм покровом і ізбави нас от всякого зла”. Отже український народ тісно пов’язує своє життя з заступництвом та покровом Божої Матері, шукаючи у Неї притулку та розради.

9. Марійська пісня та музика

Ікони, свята, відпусти, празники, прощі до відпустових місць, де є Богородичні чудотворні ікони, являють собою осередки марійської набожності. Любов та довір’я до Богородиці обґрунтовується у солідній християнській науці, яка виражена молитвами, піснями та гімнами св. Літургії.

Матір Божа присутня у кожній Літургії, метою та осередком якої є Господь. “Культ Богородиці є чимось дуже властивим саме для східних Літургій. Вони мають особливий марійський характер, в більшій мірі, ніж у західній Літургії. Євхаристійна і Марійська наука — це дві точки, що передусім явно виступають у цих Літургіях” (Князь Максиміліян).

Перш за все, наше церковне правило: молебні, акафісти, паракліси — це не тільки вияви набожності, але й водночас і богословські трактати про Богоматір.

Слід також нагадати, що український народ (обдарований хистом музикальності) вже відразу після хрещення України славився співцями та речитаторами релігійних пісень. З візантійським обрядом прийшла до нас і церковна музика, але українська душа не задовольнялася чужим, вона мала інші можливості висловитися, передати свої почуття до “Скорої на поміч”. Отак зароджується славнозвісний “київський напів”. Якби не поневолення та нищення української культури й духовного буття, марійська пісня могла б вийти на арену світової слави.

Але й те, що лишилося є доказом того, що музика та спів виражали любов та довіру українського народу до Божої Матері. Увесь літургійний спів є сповненим натхненного благородства та душевної краси: пісні, присвячені Діві Марії, відзначаються особливою зворушеністю та теплотою. “Щільна взаємодія церковної музики з народним побутом призводить до того, що культ Пречистої Диви Марії поступово знаходить вдячніший ґрунт в усній традиції християнської доби, зокрема в народних обрядових піснях” (Євген Оленський. Пречиста Діва Марія в українській музиці).

Серед різноманіття жанрів марійських пісень відзначаються, в першу чергу, колядки. Тут Богородиця виступає як Писланиця Бога для спасіння людського роду та кожної поодинокі людини. Вона є Небесною Ненькою та носієм Вищої Правди, Милосердя. У житті народу такі пісні стають поштовхом до життя згідно з Божими заповідями.

У XVI та XVII століттях починає розвиватися нова техніка співу з прийомами народного багатоголосся. Новий прийом сприяв посиленню культу Диви Марії. До найбільш знаних композиторів цього часу належить Микола Дидецький (1635—1696). Композиторська техніка гармонійного співу використовує спів народної пісні.

Разом з народною та композиторською піснею на честь Богородиці існує і напівнародна пісня — поезія, що розвивається одночасно з релігійною літературою (“Почаївський Богогласник”).

Київська Академія видає на початку XVIII століття збірку кантів та псалмів “Псалми душеполезніє”. Культ Божої Матері присутній і в музиці цехових музик (“Випис з книг меських ратушу Київського”, 1728 р.).

Наш славний філософ Григорій Сковорода (1722—1794) був також і талановитим композитором. Сучасники говорили: “Його духовні концерти — повні простої гармонії, яка захоплює, обіймає душу, викликає сльози”.

Березовський (1745—1777), Ведель (1767—1808), Д. Бортнянський (1751—1825), М. Вербицький (1815—1870), І. Лаврівський (1822—1873), В. Матюк (1852—1912), О. Нижанківський (1862—1919), Н. Вахнянин (1841—1908) поштовхом та наснагою своєї композиторської діяльності вважають Пресвяту Діву Марію.

Дарма, що провідний український композитор Микола Лисенко (1842—1912), який бачив необхідність заповнити прогалини нашої світської музики, не присвячує багато творів церковній тематиці, все ж таки він не забуває Матері Божої. Його молитва “Пречиста Діво” є найвищим висловом його вірності Матері українського народу.

Але і в його світській творчості виринає образ Матері, якою остаточно є Богородиця. Подібно працюють і його учні: Кирило Стеценко (колядки), Яків Степовий, Микола Леонтович, Олександр Кошиць. Найвідоміша є пісня Леонтовича “Дума про Почаївську Божу Матір”.

Сьогодні, ми, як ніколи, прагнемо того, щоб Мати Божа все більше ставала Матір’ю наших сердець та Царицею України... Пресвята Богородиця є запорукою нашого майбуття.

Як писала відома поетеса Уляна Кравченко

Та Мати Божа й неба Королева,
Взяла і Київ наш і наш народ під свій покров...

Іван ОРТИНСЬКИЙ

Фрайбург, ФНР

BIBLIOGRAPHIE

1. Weigl A. M., Mutter, wir danker dir!, Verlag St. Grignionhaus Altötting, 1970.
2. Häring Bernhard. Maria — Urbild des Glaubens, Herder Verlag Freiburg, 1980.
3. Köster Heinrich Maria, Mariengebete, Rex — Verlag München, 1978.
4. Schlink M. Basilea, Maria, der Weg der Mutter des Herrn, Evangelische Marienschwesternschaft, Darmstadt — Eberstadt, 1965.
5. Schürmann Heinz. Rosenkranz und Jesusgebet, Herder Verlag Freiburg, 1986.
6. Scheffczyk Leo. Maria im Glauben der Kirche, Eb. Ord. Wien, 1980.
7. Zischkin Otto. Durch Maria zu Jesus, Mediatrix — Verlag St. Andra — Wordern, 1984.
8. Mehring Horst. Maria — Rosa Mystica, St. Grignion — Verlag Altötting, 1988.

9. *Hocht Johannes Maria*. Die Grobe Botschaft von la Salette, Christiana Verlag Stein am Rhein, 1977.
10. *Welte Bernhard*. Maria die Mutter Jesu, Herder—Verlag Freiburg 1976.
11. *Castella A.* Maria erschienen in San Damiano, Parvis—Verlag Schweiz, 1985.
12. *An die Priester, die vielgeliebten Sohne der Muttergottes*, Marianische Priesterbewegung, 1990.
13. *Scheffczyk Leo*. Das biblische Zeugnis von Maria. Mit kirchlicher Druckerlaubnis des Eb. Ord. Wien, 1979.
14. *Scheffczyk Leo*. Maria in der Verehrung der Kirche. Mit kirchlicher Druckerlaubnis des Eb. Ord. Wien, 1981.
15. *Heiserl. Matia in der Christus — Verkündigung des Orthodoxen Kirchenjahres*, Paulinus — Verlag Trier, 1981.
16. *Weigl A. M.* Ein Mutterherz für alle, Verlag St. Grignionhaus Altötting, 1981.
17. *Maria — Miterlöserin — Mittlerin — Fürsprecherin*, Mark I. Miravalle 1993.
18. *Rovira German*. Maria im Alltag der Christen, Christiana — Verlag Stein am Rhein, 1989.
19. *Naumann Johann Wilhelm*, Maria im Geheimnis Christi und der Kirche Verlag Johann Wilhelm Naumann Wurzburg, 1987.
20. *Martini Carlo M.* Seht die Frau, Herder — Verlag Freiburg, 1987.
21. *Nanteli Mario*. Aufstieg zum Berg Karmel, Christiana Verlag Stein am Rhein, 1978.
22. *Ratzinger Kardinal Joseph*. Maria — Gottes Ja zum Menschen, Herder — Verlag Freiburg, 1987.
23. *Fries Albert*. Maria unser Weg zu Jesus, Eos — Verlag Erzabtei St. Ottilien, 1989.
24. *Weber Doris*. Ich sehe Dich in tausend Bildern, Publik — Forum Christophorus — Verlag Freiburg, 1990.
25. *Schafer Kanonikus Josef*. Fatima — Ist alles zu spät, Werk der Barmherzigen Liebe Sekretariat Flüeli — Rantt.
26. *Soll Georg P.* Mutter Gottes — Hilfe der Christen, Salesianer — Druckerei Emsdorf, 1984.
27. *Läpple Alfred*. Maria in der Glaubensverkündigung, Fos — Verlag Erzabtei St. Ottilien, 1988.
28. *Wickert Prof. Dr. Ulrich*, Maria — Mutter der Kirche, Miriam — Verlag Maria "Mater Dei" nelle catacombe e nella basilica Liberiana, Roma, Pontificio Istituto d'Archeologia Cristiana, Via Napoleone III.

З ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ ЕТНОПСИХОЛОГІЇ ЦИВІЛІЗОВАНИХ ВЗАЄМВІДНОСИН МІЖ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИМИ НАРОДАМИ (До питання українсько-російських взаємин) *

І

Питання взаємин України з Росією є центральним, найскладнішим і водночас найбільш трагічним питанням української визвольної політики. Справа в тому, що від часу, як московські царі почали ламати умови Переяславського договору, українсько-російські взаємини характеризує насильство кожночасного уряду Росії над Україною. Його результатом було національне, політичне та соціальне поневолення українського народу.

Політичне поневолення України випливало з факту, що режим у російській імперії був антидемократичний і відмовляв своїм громадянам у основних громадських свободах. Не даючи таких свобод російському народові, режим водночас позбавляв прав український народ та інші неросійські народи імперії. Аналогічно до цього український народ був поневолений і соціально.

Ще страшнішим було національне поневолення українського народу в російській імперії. Це слід сказати, зокрема, про період поневолення, що його здійснював ЦК КПРС і уряд СРСР. Назовні національне поневолення українського народу видне насамперед у тому, що:

1) Центр влади над українським народом знаходився поза Україною, точніше, в Москві, а в Києві діяли тільки його філіали у вигляді ЦК КП України і уряду УРСР. І в самому Радянському Союзі, і у світі московський центр влади розглядався як російський державний центр, спадкоємець історичної російської імперії.

* Текст статті і довідку про автора подаємо за виданням: *Прокоп Мирослав*. Напередодні незалежної України. — Нью-Йорк — Львів, 1993. (Вид. Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка. Бібліотека українознавства, т. 62). Довідку про автора див. у кінці статті.